

amforice din interiorul Traciei. Tabloul este cu atât mai interesant cu cât el se dovedește substanțial deosebit față de realitățile de pe litoralul vest-pontic, unde prezența produselor pontice este mai puternică pe măsură ce înaintăm

spre nord. El ar merita să fie completat cu analiza celorlalte importuri (ceramică, produse din metal, arme, monede etc.), care să întregască imaginea vieții economice din spațiul tragic.

Nicolae Conovici

MIRCEA BABEȘ, *Die Poienești–Lukaševka–Kultur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte im Raum östlich der Karpaten in den letzten Jahrhunderten vor Christi Geburt*, Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde 30, Verlag Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn, 1993, 248 p., cu 46 fig. în text și 56 pl.

Cu mai mult de un sfert de veac în urmă, Mircea Babeș (în continuare MB) a început analiza unui fenomen arheologic, cunoscut la acea dată sub numele de cultura Poienești–Lukaševka (în continuare P–L). În anul 1981 manuscrisul a fost încheiat. Datorită unei mici fraze insidioase, dintr-o recomandare făcută de unul din reprezentanții de seamă ai școlii arheologice românești, lucrarea a fost blocată până după decembrie 1989, ceea ce a făcut ca „la această carte soarta să devină aproape o epocă istorică”, după cum nu uită să remarce în cuvântul său introductiv editorul cărții, prof. Rolf Hachmann.

Sprijinindu-se pe o bogată informație arheologică, rezultată în urma cercetărilor efectuate de arheologi români (C. Cihodaru, R. Vulpe, S. Teodor și nu în ultimul rând MB) sau „sovietici” (G. B. Fedorov, M. A. Romanovskaia, S. P. Pacikova), analizând o cantitate impresionantă de descoperiri din România, Republica Moldova, Ucraina, Polonia, Germania, Danemarca și pornind de la contribuțiile sintetice ale acelor care s-au ocupat de diferite aspecte ale fenomenului P–L (R. Vulpe, R. Hachmann, K. Tackenberg, D. A. Macinski, S. Teodor, M. A. Romanovskaia etc.), MB oferă prin lucrarea sa singura monografie existentă a culturii P–L.

După o scurtă și poate nu destul de critică trecere în revistă a contribuțiilor aduse de cercetarea arheologică la elucidarea diferitelor aspecte ale culturii P–L (p. 17–20), sunt analizate monumentele arheologice – capitol structurat pe subcapitole dedicate așezărilor, necropolelor și descoperirilor izolate (p. 21–57). Ar fi fost poate necesar să se insiste mai mult asupra gradului de cercetare și nivelului de publicare (monografiile de situri, articole de sinteză, rapoarte de săpături etc.) a așezărilor sau necropolelor, împrejurare care ar fi putut evidenția astfel mai pregnant contribuțiile aduse de MB și mai ales gradul lor

de verosimilitate. În acest capitol, și apoi lucrul se repetă și la discutarea altor categorii arheologice, MB preferă adesea denumiri ce presupun o atribuire culturală sau etnică, și nu denumiri care definesc tipul specific de așezare sau respectiv de necropolă. Un exemplu este suficient: o categorie de așezări este tratată sub denumirea de „așezări autohtone” cu toate că, după cum sublinează și MB, „care sunt elementele care desemnează caracterul etnic nu se poate stabili fără un anumit arbitrar, deoarece lipsesc criteriile obiective” (p. 30).

Cu mare acuratețe sunt analizate în continuare riturile și ritualurile funerare, structurile combinatorii ale diferitelor categorii de piese de inventar, pe baza cărora se stabilesc tipuri specifice de inventare sau de morminte. Exploatarea lor chorologică s-a putut realiza numai în cazul a trei necropole, dintre care cele de la Poienești și Borosești sunt cele mai importante, nu numai prin amploarea cercetării lor (cercetări ale autorului), dar și prin varietatea detaliilor pe care cercetarea arheologică modernă – iar cercetarea celor două complexe este un exemplu de asemenea tip de investigație – le urmărește. Considerații asupra depozitelor împreună cu valorificarea chorologică a diferitelor categorii de monumente încheie acest substanțial capitol și permit stabilirea ariei de răspândire a culturii și anume regiunile mijlocii și de nord ale Moldovei istorice, dintre Carpații răsăriteni și Nistru. La sud de această zonă se delimitează o altă arie culturală, cea a culturii dacice, ilustrată în mod spectaculos de așezările de tip *dava*, de felul celor de la Brad și Răcățau.

Partea cea mai substanțială a lucrării este dedicată analizei materialului arheologic (p. 58–118), prezent într-o mare varietate tipologică, în cadrul căreia ceramica ocupă locul predominant. Și aici aș fi preferat ca denumirile diferitelor

categorii ceramice să fie mai ales tehnice și apoi, pe această bază, să se propună eventual o denumire cu semnificație etnică. Dar aceste observații nu pot pune sub semnul întrebării analiza pertinentă a diferitelor categorii și tipuri ceramice, definite pe baza analizei elementelor lor caracteristice (structura pastei, tehnica de realizare, forme, sisteme decorative).

Complexul material arheologic este investigat în continuare pe mari categorii funcționale: unelte, ustensile, obiecte de cult, piese de port și de podoabă, arme, piese de harnașament. Analiza, efectuată pe spații mari, este sobră, nu se pierde într-o erudiție gratuită, definirea tipurilor este precisă. Planșe tipologice, însoțite de hărțile de difuziune ale tipurilor respective, contribuie în mod esențial la conturarea imaginii relațiilor culturale P-L cu alte spații culturale, în special cu nordul Europei.

Pe baza analizei materialului arheologic, MB trece apoi la încadrarea culturală și cronologică a materialului arheologic. Pe lângă materialul arheologic care poate fi legat de un *facies* geto-dacic, sau mai bine zis dacic la această epocă, la care se adaugă importuri elenistice și celtice sau „de caracter Latène” (MB), grosul materialului arheologic permite atribuirea sa unui grup cultural bine individualizat, cultura P-L.

Complicata problemă a cronologiei relative a culturii P-L este analizată în funcție de relațiile combinatorii ale tipurilor reprezentative, mai ales din necropolele mai bine cercetate ale acestei culturi. Contribuțiile aduse de MB în această problemă sunt majore. MB are acum prilejul să-și valorifice, chiar dacă și numai parțial, rezultatele săpăturilor proprii din necropolele de la Borosești și Poienești. Analiza combinatorie a tipurilor caracteristice, asociată cu repartitia lor pe planurile cimitirelor luate în discuție, i-a permis stabilirea a trei grupe cronologice, în care își găsesc locul și necropolele, de mai mici dimensiuni, de la Lukașevka și Dolinianî, din Basarabia și, respectiv, Bucovina. Din tabelul cronologic comparativ al epocii fierului din Europa centrală și de est reiese foarte limpede poziția relativă a celor trei faze ale culturii P-L în cadrul diferitelor sisteme cronologice folosite în literatura de specialitate.

Importurile elenistice, în special amforele rodene ștampilate, dar și mărgelile cu foaie de aur, la care se adaugă conținutul ultimei faze a necropolei de la Dolinianî, permit o încadrare cronologică absolută a culturii P-L între 200/175 și cel târziu 30/20 a. Chr.

Rezolvarea originii culturii, a acelei „socoteli cu mai multe necunoscute” (R. Hachmann), este, după cum sublinează și MB, o problemă dificilă. Detalii ale ritului de înmormântare, relațiile tipologice ale anumitor tipuri din grupa ceramicii fine sau ale altor piese de inventar („căței de vatră”, fibulele grupei II.4, II.5 a-b, fibula „pomeraniană”, piesele de centură sau colanele în formă de coroană) indică strânse legături cu spațiul dintre Elba și Oder, în speță cu aria culturii Jastorf. La aceasta se adugă o serie de alte elemente culturale răspândite practic pe întreg spațiul ocupat de culturile germanice ale epocii recente a fierului. Acest fapt permite autorului formularea ipotezei unei deplasări etnice din mai multe zone, rolul predominant avându-l totuși purtătorii culturii Jastorf. Este un model de migrare insolit, deosebit, credem noi, de modelul de migrare al goților. Spre deosebire de modelul „policentric” P-L, în cazul goților migrează majoritatea populației, fiind supusă la diferite valuri de aculturație, ceea ce a determinat în cele din urmă cristalizarea culturii lor (cultura Sântana de Mureș-Cerneahov), așa cum ni se înfățișează ea în secolul al IV-lea la Dunărea Inferioară și în nordul Mării Negre. În deslușirea complicatului proces al deplasării purtătorilor culturii P-L spre sud mai apare un fapt deosebit de interesant. Anumite forme de manifestare culturală, surprinse în fazele cronologice II și III la Borosești și Dolinianî, nu se pot explica, în viziunea lui MB, printr-o evoluție internă. Se pare că aici avem a face cu valuri noi de imigrație, ceea ce înseamnă că legăturile cu nordul s-au păstrat pe tot parcursul evoluției culturii P-L. Este un fenomen atestat (și de informația scrisă) și în cazul migrației altor triburi germanice (vandali sau langobarzi), dar acum îl avem pentru prima dată demonstrat pe cale arheologică.

Confruntarea datelor arheologice cu informația scrisă referitoare nu numai la zona nord-vest-ponctică, i-a permis lui MB să susțină atribuirea culturii P-L bastarnilor din izvoarele scrise și epigrafice. O anumită discordanță între menționarea lor în izvoarele scrise încă din secolul al III-lea a. Chr. și începutul culturii în primele decenii ale secolului al II-lea nu trebuie să stârnească îngrijorare. Poate ar fi trebuit subliniat mai clar, pentru cine nu știe sau nu vrea să înțeleagă, că este o diferență între primele mențiuni ale unei populații și momentul cristalizării ei culturale, condiție *sine qua nov* a identificării ei cu mijloacele arheologice. Și mai este ceva. Informația scrisă este deosebit de

importantă. Absolutizarea datelor ei în judecarea fenomenelor arheologice este însă riscantă. După cum nu trebuie să acordăm o importanță determinantă nici încadrării cronologice a unor descoperiri ceramice, în acest caz ale culturii P-L, prin datarea nivelului în care au fost descoperite într-o așezare din afara ariei propriu-zise a culturii, și încă una cu multe niveluri de locuire, cu ajutorul amforelor ștampilate, fie ele și rodiene. Problema aici nu este datarea prin ștampile, ci definirea nivelului arheologic respectiv.

Monografia culturii P-L se încheie cu catalogul tuturor descoperirilor accesibile autorului. Sunt 165 de puncte. Multe nepublicate, unele cunoscute numai din informațiile descoperitorilor, altele așteptând, în frecvente cazuri, de multă, foarte multă vreme, să fie publicate.

Lista bibliografică extrem de bogată, dar lipsită de excese bibliofile, încheie textul. Ilustrația din afara textului (52 de planșe) cuprinde, grupat pe contexte, inventarul celor mai reprezentative complexe ale culturii P-L.

Monografia culturii P-L nu servește „cu un subtil substrat politic imperativele științei germane”, cum insinua un bătrân reprezentant al

școlii arheologice românești și cum mai răspândesc prin ganguri alții mai tineri. Monografia culturii P-L reprezintă o contribuție majoră la istoria culturii spațiului de la răsărit de Carpați și în general a Daciei preromane în ultimele secole ale erei vechi. Pentru arheologia românească ea reprezintă un model de investigație și ne oferă repere metodologice prețioase în analiza fenomenelor arheologice pre- sau protoistorice.

Dar în peisajul arheologiei pre- și mai ales protoistorice românești, bântuit, acum mai mult decât oricând, de generalități și maxime fără conținut, îmi vine greu să cred că această cotitură, pe care ar trebui să o declanșeze monografia culturii P-L, va avea loc. Este acum momentul ca una din cele mai spectaculoase perioade ale istoriei vechi a spațiului nord-danubian, epoca Latène dacică, să fie integrată într-un complex program de cercetare.

Monografia culturii P-L a fixat un standard. Pentru acest lucru se cuvine să-i mulțumim autorului ei. Datoria noastră, dar și a sa, este să respectăm și să depășim acest nivel.

Radu Harhoiu